

YOZGATLI MEHMED İHSAN EFENDİ (Yozgat 1902-Kahire 1961)

Türkiyat Âlimi

Kâmil BÜYÜKER¹

Anahtar Kelimeler: Mısır, Ezher, Türkiyat, Mehmet Akif

Mehmed İhsan Efendi 1902 yılında Yozgat'ta doğdu. Babası, Ağvanlı (Ayan) oğullarından Molla Mehmed oğlu Hacı Abdülaziz Efendi'dir. Annesi, Sultan Abdülmecid döneminde Yozgat'a yerleşen ve padişahın büyük iltifatına mazhar olan Dağıstanlıoğullarından Şeyh Tayyib'in kızı Fatma Hanım'dır. Mehmed İhsan Efendi, Yozgat'tan Hocası Hulusi Efendi (1888-1964) ile yazışmalarında neseblerinin dayandığını belirtir.

İhsan Efendi, ilk eğitimini amcası Abdürrezzak Efendi'den aldı. İbtidâî ve idâdî mekteplerinden mezun olduktan sonra bir süre Yozgat'taki Mekteb-i Sultânî'de ve medreselerde okudu. Merkezi İstanbul'da olmak üzere İkinci Meşrutiyet döneminde yeni bir tedrisat sistemi ile kurulan “Dârü'l-hilâfetü'l-aliyye” medresesinin birinci devresini (İbtidâ-i hâric) Yozgat'taki şubesinde bitirip, ikinci devresine (İbtidâ-i dâhil) devam ederken, dönemin ileri gelen âlimlerinden de özel eğitim gördü. Yozgat Mebusu ve Müftüsü olan Çerkez Bekiroğullarından Mehmed Hulusi'den ulûm-ı Arabiyye, mantık, hikmet, fıkıh, hadis ve tefsir; Ömer Lütfi Gökçeşâde'den ferâiz okudu. Bunların yanında Dersiam Dedikhasanlı Mehmet Şâkir Efendi'den de icazet aldı. Yozgat'ta ilim tahsilinde daha ileri seviyeye gidemeyeceğini görünce önce İstanbul'a, oradan Kahire'ye gitti (1924).

İstanbul günleri

İhsan Efendi Temmuz 1924'te hocaları Mehmet Hulusi ve Şâkir Efendilerin teşviki ve babası Aziz Efendi'nin de rızası ile İstanbul'a gelmiş ve ilim tahsili için imkânlar araştırmıştır. Bu süreçte Fatih Camii ve Kelâmi Dergâhı onun uğrak mekânı olmuştur.

Kelâmi Dergâhında tanıştığı sonradan İstanbul Müftüsü olacak Bekir Haki Efendi'ye Mısır'a gitmek arzusunda olduğunu söyleyen İhsan Efendi, Bekir Haki Efendi tarafından imtihan edilmiş ve bu netice karşısında Bekir Haki Efendi de onun Mısır'a gitmesini telkin etmiştir.

Mısır günleri

¹ Öğr. Gör., Yozgat Bozok Üniversitesi, Yozgat Meslek Yüksekokulu. kamil.buyuker@bozok.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0001-8833-9655>

26 Ekim 1924'te İskenderiye'ye ulaşan İhsan Efendi daha sonra Kahire'ye geçmiş ve oradan Ezher Üniversitesine gitmiştir. Ezher'de arzu ettiği ilim ve irfan muhitini bulunca resmi programların dışında devrin âlimlerinin klasik tarzda yürüttükleri derslere katılarak icâzet aldı. 16 Senelik tahsil devresini 12 senede tamamladı. Üniversiteden “âlimiyye” derecesiyle ve ikincilikle mezun oldu (1937).

İhsan Efendi, Sultan I. Mahmud zamanında Kahire'de inşa edilen Sultan I. Mahmut Medresesi'nde 1937-1958 yılları arasında hem müderrislik ve hem de müdürlük vazifesini yerine getirmiş, burada önemli talebeler yetiştirmiştir. Bunlardan öne çıkan isimler İsmail Ezherli, Ali Yakup Cenkçiler, Mustafa Runyun, Ali Ulvi Kurucu, M. Emin Saraç, Osman Saraç, Ahmet Muhtar Büyükçınar, Ömer Biçer, Ali İhsan Okur, Abdülkadir Şener ve Ali Özek'tir.

İhsan Efendi burada Arapça ve Türkçe ders taktir ediyordu. Arapça olan derslerine Türklerle birlikte Habeşli, Sudanlı, Nijeryalı, Hindistanlı, Pakistanlı talebeler de katılırdı.

Mehmed İhsan Efendi, 1935-1952 yıllarında kralın mütercimi ve Âbidîn Kraliyet Sarayı'nın Türk arşivi başuzmanı olarak çalıştı. Bu sırada Kral Fuâd'ın kendisine “beylik” rütbesini tevcihini kabul etmedi.

1951'de Kahire'nin modern ikinci üniversitesi olan Aynışems Üniversitesi'nin Edebiyat Fakültesi'nde Türk Dili ve Edebiyatı Kürsüsü'nü kurdu ve vefatına kadar kürsünün başında kaldı. Bu arada Dârü'l-kütübi'l-Mısriyye'deki (Mısır Milli Kütüphanesi) Türkçe yazma ve basma eserlerin fihrist ve kataloglarının hazırlanmasını sağladı (1955-1961). 1960'da Kahire'de İslam dünyasının tanınmış büyük âlimlerinin katılımıyla kurulan “el-Meclis-ül-Ala liş-şü el-İslâmiye”(İslâmi İşler Yüksek Kurulu) ye âzâ seçilmiştir.

Vefatı

İhsan Efendi, Kahire'de kurulan el-Meclisü'l-a'lâ liş-şuûni'l-İslâmiyye'ye üye seçilmesinden bir süre sonra 15 Haziran 1961'de vefat etti. Mezarı Kahire-Cebel-i Mukaddem'de Abbasiye semtinde Gafır Kabristanı'ndadır.

Aile hayatı

Mehmed İhsan Efendi, 1938 yılında Kahire'de Rodos adası Türk eşrafından olan Hacıoğlu ailesinden bir paşa kızı olan Seniye Hanım'la evlenmiştir. Bu evlilikten üç oğulları olmuştur, fakat ikisi küçük yaşta vefat etmiştir. Mehmed İhsan Efendi'nin en küçük oğlu Ekmeleddin Mehmet İhsanoğlu'dur (d. 26 Aralık 1943).

Eserleri

Mehmed İhsan Efendi'nin İslâmî ilimlerle ilgili takrirleri, Türk dili ve edebiyatı hakkında üniversitede verdiği derslerin notları ve Sinan Paşa'nın Tazarru'nâme ve Nasihatnâme'si üzerinde yaptığı çalışmalar henüz basılmamıştır.

İhsan Efendi, dostu Ali Himmet Berki'nin kaleme aldığı Büyük Türk Hükümdarı İstanbul Fatihî Sultan Mehmed Han ve Adâlet Hayatı eserini, eserin Türkiye'de yayımlandığı tarihte Muhammed İhsan b. Abdülaziz ismi ve el-Âhilü'l-Osmânî: Ebü'l-Feth es-Sultân Muhammed es-Sânî fâtihu'l-Îstîlâ ve hayâtühü'l-adliyye (Matbaatü's-Saade, Kahire, 1953, 236 s.) adıyla Arapça'ya tercüme etmiş ve yayımlamıştır.

Mehmet Akif ve Mehmed İhsan Efendi

Mehmed İhsan Efendi ile Mehmed Âkif tanıştıkları tarih olan 1924 yılından Mehmet Akif'in Mısır'dan ayrılış tarihi olan 1936'ya kadar 11 yıl süren bir dostlukları olmuştur.

Mehmet Âkif, Kahire'nin banliyösü sayılan Hilvan Kasabasında oturmaktadır. Ancak her Cuma günü İhsan Efendi'nin yanına gitmektedir. Birlikte Cuma namazını kılıp Sultan I. Mahmut Medresesi'ne yürüyerek gitmektedirler.

Mehmed İhsan Efendi, Mehmet Âkif'in medreseye geldiği günü bir bayram olarak telakki etmekte, yanlarına geldiğinde kalbinin genişlediğini, göğsünün ferahladığını söylemektedir. Âkif'in kendilerine şiirler okuyup, güzel sözler ve hikâyelerle mest ettiğini belirtmektedir.

Türkiye'de iken meclis kararı ile kendisine Kur'an meâli hazırlama görevi verilen Akif, çalışmalarının son şeklini Mehmed İhsan Efendi ile birlikte gözden geçirmiş ve 1936 yılında Türkiye'ye gelirken, "Dönebilirsem üzerinde yeniden çalışıp neşrederiz; dönemezsem yakarsın" diyerek meâli kendisine emanet etmiştir. Mehmed İhsan Efendi vefatına kadar kimseye vermediği meâli yakmamış, kendi el yazısı ile ikinci bir nüshasını çıkarmıştır. Ölümünden kısa bir süre önce meâli yazdığı defterlerin yer aldığı çekmeceyi oğluna göstererek vefatından sonra defterleri yakmasını istemiştir. Mehmed İhsan Efendi'nin vefatından sonra oğlunun da içinde yer aldığı bir talebelerinden oluşan bir grupla vasiyet yerine getirilmiştir.

KAYNAKÇA

- ABDÜLKADİROĞLU, Abdülkerim. (2000). “Osmanlı Dönemi Yozgatlı Şeyhler Bilim Adamları ve Şairler”, *Osmanlı Devleti ve Bozok Sancağı*, Türk Ocakları Yozgat Şubesi yay.
- ARABACI, Caner. (2008). “Bir Hicran Yarası: Mehmet Âkif’in Mısır Hayatı”, *Mehmet Âkif Dönemi ve Çevresi*, TYB yay. Ankara.
- BÜYÜKER, Kâmil. (2017). *Âkif’in Mısır Günlerinde Hakikatli Bir Dost Mehmed İhsan Efendi*, Pendik Bel. Yay.
- CÜNDİOĞLU, Dücan, 2000. *Bir Kur’an Şairi: Mehmet Âkif ve Kur’an Meali*, Birun yay.
- DOĞAN, Durali. (2016). *İki Hisli Yürek Mehmet Akif ve Yozgatlı İhsan Efendi*, şahsi Yay.
- DÜZDAĞ, M. Ertuğrul. (2007). *Üstad Ali Ulvi Kurucu, Hatıralar 1*, Kaynak yay., Haziran
- (2005). *Mehmed Âkif Mısır Hayatı ve Kur’an Meâli*, Şule yay.
- EDİB, Eşref. (2011). *Mehmet Âkif Hayatı, Eserleri ve Yetmiş Muharririn Yazıları*, haz. Fahrettin Gün, Beyan yay.
- ERGIN, Ali Şakir. (2014). *Gönül Ufkunda Bir Şeyh Bir Şeyhzâde*, İstanbul.
- EZHERLİ, İsmail. (1976). “İki Sadık Dost”, *İslâm-Dini, İlmi, Siyasi Aylık Mecmua*, (Sahibi: Kemalettin Şenocak), (s: 4-5-6-9-10)
- İHSANOĞLU, Ekmeleddin. (2018). *Kaybolan Dünya’da Nurlu Bir Sima Yozgatlı İhsan Efendi*, Doğan Kitap.
- (1989). “Âlimiyye”, *DİA*, c. 2.
- DİA, (2003). “Mehmet İhsan Efendi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 28.
- (1981) “Mehmet İhsan”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, Dergâh yay., c.4.
- ŞENGÜLLER, İsmail Hakkı. (1992). *Açıklamalı Mehmet Âkif Külliyyatı X*, Hikmet Neşriyat.